

Ålesund kommune

Økonomisk handlingsrom mot 2030

Behovskorrigert KOSTRA-analyse av en høygjelds-bykommune som etter en kostbar, tvungen skilsmisse fra Haram (1.1.2024) balanserer akkurat utenfor ROBEK med tom sparekonto. Ett funn dominerer: et rentesjokk på en stor gjeldsmasse er kjernen i krisen, mens pleie og omsorg ligger over behov fordi dyr vikarbruk og en aldrende befolkning gjør tjenesten dyrere enn den slankes.

122,8 %

netto lånegjeld av driftsinntekt (2025) — rentekostnad 414 mill og +200 mill rentemerkostnad i 2024 er kjernen i krisen (kap. 2)

1,4 %

disposisjonsfond — tom sparekonto, langt under normen på ~5 %; «sparekontoen er tom» (kap. 2)

+85 mill

pleie og omsorg over behovsnivå (2025) — ikke raushet, men dyr vikardrift og pukkeeffekter (kap. 3)

+1,2 %

netto driftsresultat 2025 — snudd fra negativt, men hviler på rammetilskudd (+171 mill), ikke strukturell balanse (kap. 4)

Sammendrag for kommunestyret: høygjelds-byen utenfor ROBEK etter en kostbar skilsmisse

VISER I 2025 har Ålesund **én tjeneste klart over behov**: pleie og omsorg +85,1 mill (opp fra +25,4 mill i 2024). Alle øvrige sektorer drives under behovsnivå: administrasjon –114,3 mill, grunnskole –50,0, sosial –42,5, kommunehelse –30,9, barnehage –21,1 og barnevern –2,9. Finanssiden er anstrengt: netto lånegjeld **122,8 %** av driftsinntekt, disposisjonsfond bare **1,4 %**, og netto driftsresultat +1,2 % — snudd til pluss fra et negativt 2024.

TOLKNING Ålesund er en høygjelds-bykommune som etter den tvungne, dyre skilsmissen fra Haram (1.1.2024, ~237 mill kommunal kostnad) balanserer **akkurat utenfor ROBEK** med tom sparekonto. Kjernen i krisen er **ikke et bredt utgiftsproblem på tjenestene** — seks av sju sektorer drives under behov — men et **rentesjokk på en stor gjeldsmasse**: ~3,7 mrd netto lånegjeld, +200 mill rentemerkostnad i 2024 og rentekostnad 414 mill i 2025. PLO stikker seg ut ikke fordi kommunen er raus, men fordi dyr vikarbruk (54,3 mill fra vikarbyrå alene i 2024), pukkeeffekter i en pågående sykehjemsnedbygging og flere eldre gjør tjenesten dyrere enn den slankes. Det store administrasjonskuttet (–114 mill) er konsistent med ansettelsesstopp og en stab slanket av delingen.

2024 → 2025-utviklingen — med ett tungt forbehold. Delingen fra Haram 1.1.2024 *bryter alle tidsserier*: 2024 er nye Ålesunds **første** driftsår, og 2024→2025-sammenligningen må leses med dette forbeholdet (kap. 4 og 6). Med det i mente: PLO gikk fra +25,4 til +85,1 mill over behov, administrasjon dypere fra –24,8 til –114,3, mens grunnskole (–82,2→–50,0), kommunehelse (–38,6→–30,9) og barnevern (–21,8→–2,9) nærmet seg behov. 2025 er hovedåret; 2024 vises som sammenligning.

AVVIK MOT BEHOV, MILL KR/ÅR	PLO	GRUNNSK.	BARNEH.	KOM.HELSE	SOSIAL	BARNEV.	ADM.
2024 (revidert)	+25,4	–82,2	–7,8	–38,6	–40,4	–21,8	–24,8
2025 (revidert)	+85,1	–50,0	–21,1	–30,9	–42,5	–2,9	–114,3

Hovedbildet i fem punkter

- Rentesjokk på stor gjeld er kjernen** — netto lånegjeld 122,8 %, rentekostnad 414 mill (2025), +200 mill rentemerkostnad (2024), tom sparekonto (fond 1,4 %) (kap. 2).
- Akkurat utenfor ROBEK** — ikke i ROBEK nå (var 2014–2019); 2024 ga udekket merforbruk som må dekkes 2025–2026 via forpliktende plan (kap. 2).
- PLO er anomalien over behov** (+85 mill) — dyr vikardrift, sykehjemsnedbygging med pukkeeffekter og flere eldre, ikke lokal raushet (kap. 3).
- 2024 bryter tidsseriene** — Haram-delingen (~237 mill) gjør 2024 til første driftsår; trend-tolkning er usikker (kap. 4).
- 2025-bedringen hviler på inntektssiden** — NDR +1,2 % og rammetilskudd +171 mill, ikke strukturell driftsbalanse (kap. 4–5).

Det viktigste skillet i rapporten. Ålesund har ikke primært et utgiftsproblem på velferdstjenestene — seks av sju drives under behov, og administrasjonen er kuttet hardt. Spørsmålet kommunestyret bør stille er todelt: **hvor robust** er en balanse som hviler på et rentesjokk på 3,7 mrd gjeld med tom sparekonto, og **hvor styrbar** er PLO-merforbruket når det drives av dyr vikardekning og rekrutteringssvikt mer enn av raushet. 2025-bedringen kom fra inntektssiden — ikke fra at driften er strukturelt i balanse.

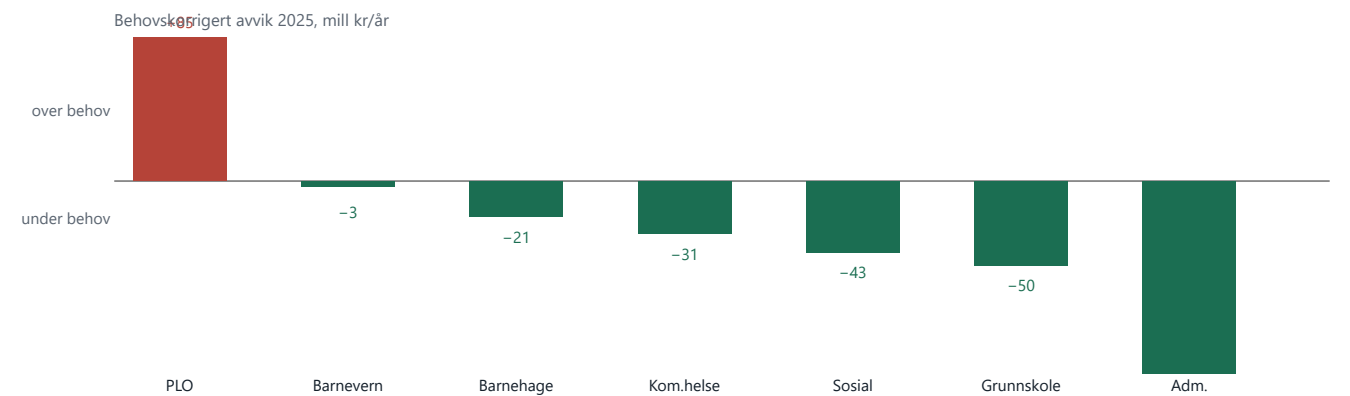
Sammenligningsgrunnlag for PLO-brutto og landssnitt: KOSTRA / Landet uten Oslo. Behovskorrigerings mot Grønt hefte-kriteriene. Kapittel 6 dokumenterer metode, kilder og forbehold — herunder delings- og gjeldsavstemmingen.

1 · Det behovskorrigerte bildet: nesten alt under behov, PLO over

VISER Korrigert for utgiftsbehovet i inntektssystemet (Grønt hefte) driver Ålesund i 2025 seks av sju sektorer under behovsnivå. Det eneste klare unntaket er pleie og omsorg, som er over behov og økende:

SEKTOR	AVVIK MILL 2025	KR/INNB 2025	AVVIK MILL 2024	RETNING
Pleie og omsorg	+85,1	+1 426	+25,4	eneste klart over behov, økende
Barnevern	-2,9	-49	-21,8	nær behov, nærmer seg
Barnehage	-21,1	-353	-7,8	under, dypere
Kommunehelse	-30,9	-518	-38,6	under
Sosial	-42,5	-712	-40,4	under (lovbrudd NAV, kap. 5)
Grunnskole	-50,0	-838	-82,2	under, mindre dypt
Administrasjon	-114,3	-1 916	-24,8	langt under, mye dypere

2025 hovedår (reviderte tall, kommunekonsern); 2024 som sammenligning. Forventet = behovsindeks × landssnitt; negativt avvik = under behovsnivå. Folketall-nevner 2025 = 59 663. NB: Haram-delingen 1.1.2024 bryter tidsserien — 2024 er nye Ålesunds første driftsår (kap. 6).

TOLKNING Mønsteret er ikke bredt overforbruk. Seks av sju sektorer drives under behov, og administrasjonen langt under (–1 916 kr/innb) — konsistent med ansettelsesstopp, sentralisert tilsettingskontroll og en stab slanket av delingen. «Ostehøvel» er derfor feil verktøy på tjenestesiden: den høvler i sektorer som allerede ligger under behovsnivå, der ytterligere kutt er kapasitetsrisiko, ikke en indikasjon på effektiviseringspotensial. Det reelle analyse-spørsmålet er konsentrert til *én tjeneste* over behov (PLO, kap. 3) og til finanssiden — gjeld og rentesjokk (kap. 2), som er kjernen i krisen.

Forbehold til behovsbildet. Drift dypt under behov kan være villet effektivitet *eller* underdekning. Det tunge administrasjonskuttet (–114 mill) er drevet av en akutt innstrammingsssituasjon (ansettelsesstopp snart ett år) snarere enn av varig effektivisering. Og fordi Haram-delingen 1.1.2024 bryter tidsserien, er 2024-avvikene fra nye Ålesunds *første* driftsår — endringen 2024→2025 må leses med forsiktighet (kap. 6).

2 · Gjeld, rentesjokk og ROBEK: kjernen i krisen

% AV BRUTTO DRIFTSINNTEKTER	2025	REFERANSE / KOMMENTAR
Netto lånegjeld	122,8	svært høyt; rentefølsom høygjelds-kommune
Disposisjonsfond	1,4	«tom sparekonto» — langt under normen ~5 %
Netto driftsresultat	1,2	snudd til pluss fra negativt 2024; under TBU-norm 1,75

Reviderte tall (KOSTRA, kommunekonsern). VISER bruker netto lånegjeld i prosent (122,8 %) gjennomgående.

VISER Netto lånegjeld er **122,8 %** av driftsinntektene. Kommunens egne kilder oppgir ~3,7 mrd netto lånegjeld (høsten 2024) og «nærmer seg 10 mrd» i samlet gjeld. Rentekostnaden steg til **414 mill i 2025** (fra 351 mill i 2024), og **merkostnaden av renteøkningen alene var ~200 mill i 2024**. Disposisjonsfondet er bare **1,4 %**. Kommunedirektøren beskrev situasjonen rått i budsjettarbeidet for 2025: kommunen «bruker mer penger enn den har, har lånt mer enn den burde og sparekontoen er tom».

Avstemming av gjeldstallet — det viktigste finanstallet. VISER oppgir netto lånegjeld **122,8 %** av driftsinntekt. Kommunens egne tall er **3,7 mrd netto / ~10 mrd total** gjeld — ulike grunnlag (prosent vs kroner, netto vs total). En kommunal netto-lånegjeld-*prosent* for nye Ålesund er **ikke** funnet i kommunal kilde, kun de absolutte tallene. Vi bruker derfor **VISER 122,8 % konsekvent** som prosentmål og 3,7 mrd / ~10 mrd som kommunens kronetall — se forbeholdet i kap. 6.

TOLKNING Dette gjør Ålesund **svært rentefølsom** — på samme måte som mange høygjelds- kommuner. Konstituert kommunedirektør Anne Mette Liavaag: «Noe av merforbruket vi sliter med, skyldes renteøkning på stor gjeldsmasse.» Selv med et moderat til lavt tjenestenivå (seks av sju sektorer under behov, kap. 1) sliter kommunen med å nå balanse, fordi renteregningen på 3,7 mrd spiser handlingsrommet og fondet er tomt. Kjernen i krisen er altså **finanssiden, ikke tjenesteforbruket**.

ROBEK-status — akutt fare, men holdt utenfor

VISER Ålesund er **ikke** i ROBEK per 2024–2025. Kommunen var i ROBEK 2014–2019 (formelt utmeldt sommeren 2019). 2024-regnskapet ga et **udekket merforbruk** som må dekkes inn over 2025–2026 via en forpliktende plan (kommuneloven § 28-1).

Avstemming ROBEK. Et premiss om at Ålesund «var/er i ROBEK, meldt inn 2023/2024» stemmer *ikke* med kildene. Korrekt bilde er «**akutt ROBEK-fare så vidt unngått**»: kommunen er utenfor ROBEK nå, men det udekkede merforbruket fra 2024 må dekkes 2025–2026, og ny ROBEK-innmelding truer hvis den forpliktende planen brytes. NDR +1,2 % og fond 1,4 % i VISER-2025 er positive nok til å være konsistent med utenfor-ROBEK, men marginen er tynn.

3 · Pleie og omsorg over behov: dyr vikardrift, ikke raushet

VISER PLO er den **eneste sektoren klart over behovsnivå**: +85,1 mill i 2025, opp fra +25,4 mill i 2024 (+429 → +1 426 kr/innb). PLO-brutto er **34 309 kr/innb**. Drill-down på funksjon og art:

PLO-STRUKTUR 2025	KR/INNB	ARTER / NØKKELTALL 2025	VERDI
SUM PLO brutto	34 309	Lønn, kr/innb	28 171
— Institusjon (253+261)	11 978	Kjøp fra private, kr/innb	1 465
— Hjemmebaserte (254+257+258)	19 968	Refusjon ressurskrevende, kr/innb	3 393
herav bofellesskap (257)	10 434	Brutto per institusjonsplass, kr	2 184 428
		Andel 80+ langtidsopphold	6,7 %

Landssnitt PLO netto (Landet uten Oslo): 2024 27 195 → 2025 28 582. Folketall-nevner 2025 = 59 663.

TOLKNING PLO ligger over behov **ikke fordi tjenesten er raus, men fordi den er dyr å drive**.

Lønnsandelen er svært høy (28 171 kr/innb), og institusjonsdriften er dyr per plass (~2,18 mill/plass) ved lav andel langtidsplasser (6,7 %), forenlig med tunge brukere og en struktur vridd mot hjemmebaserte tjenester og bofellesskap (funksjon 257 alene 10 434 kr/innb). Fire samvirkende forklaringer driver kostnaden over behovsnivå: høyt vikarbyrå-forbruk, pågående sykehjemsnedbygging med pukkeeffekter, flere eldre, og rekrutteringssvikt. En indikasjon på effektiviseringspotensial ligger i vikar-/bemanningssmiksingen, men gulvet er forsvarlighetskravet.

Forvaltningsrevisjon (Møre og Romsdal Revisjon, nov. 2025). Revisjonen «Personalforvaltning og arbeidsmiljø under omstillingsprosesser i helse og omsorg» dokumenterer bemanningskrisen bak PLO-tallene: **utstrakt (u-faglært) vikarbruk**, andel lønnsutgifter til å dekke fravær steg fra **20,6 % (2020) til 23,1 % (2024)**, og store forskjeller i rekruttering mellom sentrale og perifere enheter. Helse/sosial alene hadde et merforbruk på **147,7 mill i 2024, hvorav 54,3 mill fra vikarbyrå**. Revisjonen fant *ikke* klare brudd på forsvarlighetskravet, men ansatte/ledere opplever at bemanningsutfordringene presser tjenestekvalitet og arbeidsmiljø.

LAG 1 Gulvet er forsvarlighet under rekrutteringspress. Sykehjemsnedbyggingen er ikke fullført; vikarbruk og pukkeeffekter (nye turnustiltak før vikarbyrå kunne fases ut) holder kostnadene oppe samtidig som en aldrende befolkning øker behovet. Kommunedirektøren bekreftet for 2025 at «helse holdt kostnadene tross flere eldre». En indikasjon på effektiviseringspotensial på PLO ligger derfor i å erstatte dyr vikardekning med fast, faglært bemanning — ikke i å presse bemanningen ytterligere ned mot forsvarlighetsgulvet.

4 · Den kostbare skilsmissen — og en bedring som hviler på inntektssiden

VISER Stortinget vedtok 14.6.2022 å dele opp storkommunen; **Haram ble egen kommune igjen fra 1.1.2024**. Ålesund anslo selv delingskostnaden til **~237 mill kroner** (de største postene: prosjektledelse/organisasjon 121,5 mill og IKT-tilpasning 109,6 mill). Staten bevilget totalt 200 mill til deling av tre fylker og Ålesund samlet — altså langt fra full dekning. Eiendeler, gjeld og egenkapital ble fordelt mellom de to nye kommunene gjennom egen forskrift (FOR-2022-10-03-1692).

Delingen bryter alle tidsserier. 2024 er nye Ålesunds **første** driftsår. Tall for «Ålesund» før og etter 2024 er ikke direkte sammenlignbare — folketall, inntekter, gjeld og fond ble splittet mellom de to kommunene. De behovskorrigererte 2024-avvikene (kap. 1) bygger på det første driftsåret i den nye, mindre kommunen og må leses med forsiktighet. All trend-tolkning bakover er usikker (kap. 6).

Resultatutviklingen 2024 → 2025

VISER 2025 ga en **bedring**: netto driftsresultat snudde til **+1,2 %** (fra negativt i 2024), rammetilskuddet økte **+171 mill**, skatteinntektene steg til 2,482 mrd (fra 2,244 mrd), og sykefraværet falt fra ~10 % til ~9 % (legemeldt for kommunens ansatte: 7,4 %, mot landssnitt 7,7 %). Kommunedirektøren beskrev resultatet som godt arbeid i mange avdelinger, men med store forskjeller mellom tjenestene — helse holdt kostnadene tross flere eldre, mens oppvekst slet med budsjett i barnevern og skole.

TOLKNING Bedringen er reell, men **hviler på inntektssiden — ikke på at driften er strukturelt i balanse**. Det er rammetilskuddet (+171 mill) og skatteinntangen som løfter resultatet, ikke et varig kutt i underliggende driftskostnader. Med 122,8 % netto lånegjeld, rentekostnad 414 mill og et disposisjonsfond på bare 1,4 % er marginen tynn: en ny renteøkning eller et svakere inntektsår ville raskt presse kommunen tilbake mot ROBEK-grensen. Hver redning så langt har kommet fra inntektssiden, ikke fra reell driftsbalanse.

Den ærlige lesningen. Ålesund har slanket administrasjonen hardt (–114 mill under behov) og snudd resultatet til pluss — men det gjør ikke kommunen robust. Den strukturelle ubalansen mellom en stor, dyr gjeldsmasse og en inntektsavhengig drift består. 2025-tallene viser en kommune som har stoppet blødningen, ikke en som har bygd buffer.

5 · Handlingsrom: innstramming som virker, men et tynt sikkerhetsnett

VISER Ålesund vedtok budsjett 2025 og HØP 2025–2028 den 14.11.2024 med innsparingstiltak på ~**170 mill i 2025**, på toppen av allerede vedtatt omstilling. Konkrete tiltak: **ansettelsesstopp** (snart ett år), **sentralisert tilsetningskontroll** (alle utlysninger godkjennes sentralt), harmonisering/reduksjon av sykehjemsbemanning, redusert bemanning på ØHD og Kollen, avvikling av Fontenehuset fra 2028, og foreslått avvikling av Verkstad Da Vinci og Newtonrommet fra 2026.

TOLKNING Innstrammingen er *målrettet* mer enn flat ostehøvel, og den ser ut til å virke (NDR snudd til pluss, kap. 4). Men virkemidlene har en bakside som forvaltningsrevisjonen dokumenterer (kap. 3): tilsetningskontrollen «har bidratt til bedre økonomisk balanse, men også skapt frustrasjon og friksjon». Det reelle handlingsrommet er smalt — fondet er på 1,4 %, og hver krone er allerede disponert mot renteregningen. Den strukturelle utfordringen er gjelden, ikke tjenesteforbruket, og den løses ikke med ytterligere kutt i sektorer som alt ligger under behov.

Lovbrudd: NAV Ålesund (Statsforvalteren, 2025). Statlig tilsyn konkluderte med **lovbrudd**: NAV-kontoret «gir ikke forsvarlig økonomisk rådgivning» (sotjl. §§ 4/17, fvl. §§ 11/11d/17, koml. § 25-1 om internkontroll). Funn: ansatte spurte ikke systematisk om brukernes økonomiske situasjon, manglende skriftlige vedtak, svak kartlegging av barns behov. Pålegg om retting innen januar 2026. Dette treffer **sosialområdet**, som driftes stramt under behov (–712 kr/innb) — en tjeneste med både stram drift og internkontroll-/styringssvakheter.

Inntekts- og strukturgrep

	GREP	LAG	STATUS	FRIKSJON
G1	Forpliktende inndekningsplan (§ 28-1) — dekke udekket merforbruk 2025–2026 for å holde seg utenfor ROBEK	Lovkrav	pågår	høy
G2	Erstatte vikarbyrå med fast bemanning i PLO — fjerne 54,3 mill vikarbyrå-kostnad over tid	Drift	rekrutteringsavhengig	middels
G3	Refinansiere/nedbetale gjeld — redusere rentefølsomheten på 3,7 mrd netto lånegjeld	Finans	langsiktig	høy

Handlingsromslogikken. De store velferdstjenestene gir lite ytterligere potensial uten kapasitetsrisiko (seks av sju ligger alt under behov). Det reelle valget står mellom (a) å fortsette innstrammingen med tilsetningskontroll og ansettelsesstopp som koster i arbeidsmiljø og rekruttering, (b) å angripe PLO-kostnaden ved kjernen — dyr vikardekning — gjennom fast, faglært bemanning, og (c) å redusere gjeldens rentefølsomhet. Den strukturelle løsningen ligger på finanssiden og i PLO-bemanningen, ikke i nye flate tjenestekutt.

6 · Metode, kvalitetssikring og forbehold

VISER / TOLKNING-skillet

Gjennom hele rapporten skiller vi **VISER** (tall med kilde) fra **TOLKNING** (vurdering). De behovskorrigerte avvikene, PLO-drill-down, finansindikatorene (netto lånegjeld 122,8 %, fond 1,4 %, NDR 1,2 %) og delingskostnaden er VISER. Forklaringen på PLO-anomalien, rentesjokk-tolkningen, ROBEK-avstemmingen og vurderingen av om 2025-bedringen er strukturell eller inntektsdrevet er TOLKNING. Språkregelen er konsekvent: «indikasjon på effektiviseringspotensial» — aldri «sløsing».

Kilder

- **SSB / KOSTRA** — reviderte 2025-tall, kommunekonsern (publisert 16.06.2026); behovskorrigeret avvik, PLO-funksjons- og artsdata, finansindikatorer.
- **Grønt hefte (KDD)** — utgiftsbehov/kostnadsnøkler for behovskorrigeringen.
- **Møre og Romsdal Revisjon SA** — forvaltningsrevisjon «Personalforvaltning og arbeidsmiljø under omstilling i helse og omsorg» (10.11.2025): vikarbruk, fravær 20,6→23,1 %, rekrutteringssvikt.
- **Statsforvalteren / Helsetilsynet** — NAV Ålesund-tilsyn 2025 (lovbrudd: uforsvarlig økonomisk rådgivning); ROBEK-status (utmeldt 2019).
- **Forskrift FOR-2022-10-03-1692** og Kommunal Rapport — Haram-delingen og fordeling av eiendeler/gjeld; delingskostnad ~237 mill.
- **Ålesund kommunes pressemeldinger / budsjett 2025 og HØP 2025–2028**, Fagbladet, NRK — gjeld 3,7 mrd, rentekostnad 414 mill, rammetilskudd +171 mill, omstillingstiltak.

Forbehold (ærlig om hull)

1. **Delingen ødelegger tallseriene.** 2024-behovstall bygger på nye Ålesunds *første* driftsår; pre-2024-«Ålesund» inkluderer Haram og er ikke sammenlignbart. All trend-tolkning er usikker.
2. **Netto-lånegjeld-prosent for nye Ålesund er ikke funnet i kommunal kilde** — kun absolutte gjeldstall (3,7 mrd netto / ~10 mrd total) ble verifisert. VISER 122,8 % brukes konsekvent som prosentmål, men kunne ikke krysspeiles direkte mot et kommunalt prosenttall (bør hentes fra revidert årsberetning/Framsikt).
3. **Årsmelding 2024 (PDF) ble ikke parset direkte.** Merforbrukstall (helse/sosial 147,7 mill; vikarbyrå 54,3 mill) stammer fra nyhets-/søkeomtale og bør verifiseres mot original-PDF.
4. **PLO-drilldown** (institusjonsplasser, andel 80+ langtid 6,7 %, brutto per plass 2,18 mill) er tatt fra VISER-faktaarket og ikke krysspeilet mot kommunal kilde.
5. **Ingen Ålesund-spesifikke sykehjem-/barneverntilsyn** 2023–2025 ble lokalisert; kun NAV-tilsynet (2025). Spjelkavik omsorgssenter (~120 plasser) og konkrete kommunestyre-saksnumre er ikke gjengitt med presise PS-numre.

Hva analysen bevisst ikke gjør. Den anbefaler ikke flat ostehøvel i sektorer som alt ligger under behov (kapasitetsrisiko, ikke potensial), den leser ikke 2025-bedringen som strukturell balanse, og den tolker ikke PLO-avviket som lokal raushet. Hovedfunnet — rentesjokk på stor gjeld med tom sparekonto, akkurat utenfor ROBEK — og hovedforbeholdet — at Haram-delingen bryter tidsseriene — er rapportens to viktigste lesninger.

Kilder: SSB/KOSTRA (reviderte 2025-tall, kommunekonsern, publisert 16.06.2026) · Grønt hefte 2025/2026 (KDD) · Møre og Romsdal Revisjon (forvaltningsrevisjon nov. 2025) · Statsforvalteren/Helsetilsynet (NAV-tilsyn 2025; ROBEK) · forskrift FOR-2022-10-03-1692 · Ålesund kommunes budsjett/HØP og pressemeldinger · Fagbladet, NRK, Kommunal Rapport. Hovedår 2025; 2024 som sammenligning. Analysen følger VISER/TOLKNING-sketlet og språkregelen om «effektiviseringspotensial».